

Взаємодія банків з недержавними пенсійними фондами

Анотація. На основі аналізу зарубіжного досвіду взаємодії банків та недержавних пенсійних фондів на ринку інвестування, виявлено шляхи активізації діяльності зазначених посередників на інвестиційному ринку України, а також окреслено проблеми та перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів.

Ключові слова: інвестиційний ринок, інвестиційні посередники, банківські установи, недержавні пенсійні фонди.

I. Вступ. Для активізації інвестиційного клімату в Україні вагомим значення набуває розвиток небанківського сектору – страхових компаній, інститутів спільного інвестування, кредитних спілок і недержавних пенсійних фондів (НПФ). Недостатній розвиток недержавного пенсійного забезпечення, низький рівень капіталізації цих фондів, низький рівень дохідності від інвестиційних інструментів та водночас високий ризик обмежують інвестиційну діяльність пенсійних фондів. Тому на шляху реформування та розвитку НПФ актуальним є співпраця з банківськими установами. Інвестування активів НПФ є загальною проблемою, яка може вирішуватися в контексті поглиблення існуючих взаємозв'язків між пенсійним фондом як інвестором та банком як найрозвинутішим сектором по залученню та акумуляції інвестиційних ресурсів.

Значні наукові здобутки щодо дослідження інвестиційно-посередницької ролі банків представлені в роботах А. А. Пересади [1], Б. Луціва [2], О. Вовчак [3]. Шляхи активізації розвитку недержавних пенсійних фондів як одного з інвестиційних посередників запропоновані в роботах З. Ватаманюка [4], Ю. Смоляра [5]. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень щодо діяльності банків та недержавних пенсійних фондів на інвестиційному ринку, на жаль, в переважній більшості наукових робіт цих посередників розглядають відокремлено: банки – як учасників ринку капіталу, а недержавні пенсійні фонди – як один із сегментів багаторівневої пенсійної системи. У вітчизняній економічній літературі недостатньо уваги приділено розробці комплексної стратегії та ефективних фінансових технологій їх співпраці, в той час як розвиток взаємодії між банками та недержавними пенсійними фондами набуває все більшої актуальності.

II. Постановка задачі. Метою статті є аналіз існуючих форм взаємодії недержавних пенсійних фондів і банків, а також вивчення перспектив співпраці для формування єдиної стратегії залучення грошових ресурсів та подальшого їх інвестування в економіку України.

III. Результати. З ухваленням в 2003 році Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” [6] спостерігається активізація процесів вкладення коштів до НПФ, які можуть залучати як кошти юридичних, так і фізичних осіб для їх накопичення, інвестування та подальшої виплати населенню пенсійних вкладів. Розвиток пенсійної системи України є пріоритетним в діяльності Уряду, тому впровадження багаторівневої пенсійної системи має на меті поживити інвестиційну складову економіки України та покращити пенсійне забезпечення громадян.

Внаслідок пенсійної реформи та переходу від солідарної до накопичувальної системи пенсійного забезпечення динамічно почали розвиватися НПФ. В першу чергу, це пов’язано з соціально-економічною потребою людини – здійснювати накопичення для отримання доходу після припинення трудової діяльності. З досвіду зарубіжних країн відомо, що заощадження в НПФ зростають і складають питому вагу інвестиційного капіталу. Система недержавного пенсійного забезпечення створена для формування додаткових пенсійних накопичень за рахунок добровільних внесків фізичних осіб та роботодавців.

Світовий досвід функціонування систем пенсійного забезпечення характеризується розвитком як державних, так і приватних пенсійних систем. Поряд з системами обов’язкового державного забезпечення в країнах з розвинутою ринковою економікою співіснують пенсійні системи компаній та приватні пенсійні фонди. В більшості розвинутих країн, по рекомендації Всесвітнього банку про забезпечення старості, пенсійні системи створені як трьохрівневі. Перший ступінь гарантує отримання мінімальних пенсій, що фінансується державою. На другому ступені формуються професійні пенсії шляхом попереднього накопичення ресурсів, для чого Всесвітнім банком пропонується створення таких

структур, як пенсійні фонди. В межах третього ступеня має діяти додаткове пенсійне забезпечення, в основу якого покладені особисті інвестиції.

Однак в різних країнах пенсійна система набула специфічних національних рис. Так, в США, на недержавні пенсійні фонди припадає до 63% активів основних програм пенсійного забезпечення, тоді як на державні – 37%. В швидкому економічному розвитку в Великобританії важливу роль зіграли приватні пенсійні фонди, які забезпечили вагому складову інвестиційних ресурсів для економіки країни. Саме британський ринок пенсійних фондів займає лідируючі позиції в Євросоюзі (40% усіх пенсійних накопичень в Європі) [6].

Діяльність недержавних пенсійних фондів охоплює не тільки збір активів у формі внесків і виплату активів учасникам при їх виходу на пенсію, а і в ефективному інвестуванні цих активів. Інвестування або управління активами включає стратегічне планування портфелю недержавного пенсійного фонду, інвестиційні рішення, дотримання регулятивних правил та законодавства, а також вибір інших фінансових установ для подальшого в ефективні інвестиційні інструменти. Зазвичай структура активів пенсійних фондів розподіляється між основними трьома ланками: цінні папери, державні боргові зобов'язання та банківські депозити. Наприклад, в Угорщині більше 70% інвестицій НПФ знаходиться в облігаціях і менше 5% на банківських депозитах, в Польщі в 2007 році відповідно: 56,3% і 3,13%, в США та Великобританії переважна частка активів НПФ знаходиться в акціях компаній. У промислово розвинутих країнах інвестиції в банківські депозити НПФ використовують як засіб управління ліквідністю, а не інструмент отримання доходу. В одних країнах встановлено обсяг вкладень на депозит – в середньому 25%, а також на обсяг депозитних ресурсів в одному банку – в розмірі від 5% до 25%. Але в деяких країнах ЄС намітилась тенденція до переорієнтування своїх інвестицій в коротстрокові банківські депозити: в Іспанії пенсійні фонди вклали 18% коштів у банківські депозити, в Португалії – 15%, в Бельгії – 8%. Для стимулювання активної інвестиційної діяльності слід вводити нормативні обмеження на обсяг грошових коштів в банківські інструменти.

Як засвідчує зарубіжний досвід, співпраця НПФ та банківських установ не обмежується тільки інвестиціями в банківські депозити, а втілюється в різних формах, а саме: 1) банки створюють корпоративні пенсійні фонди; 2) банки виконують функції зберігача ресурсів фондів; 3) банки надають послуги з управління активами НПФ. В основному, ініціатива таких процесів надходить від банків.

Співпраця банків і НПФ неможлива без взаємної вигоди. До основних переваг, що отримує НПФ, можна віднести: значне розширення бази клієнтів, можливість використовувати банківські інструменти для отримання доходу, застосовувати досвід банків по управлінню інвестиційними ресурсами.

Для комерційних банків України співпраця з НПФ дає можливість залучити вільні грошові кошти, що, в свою чергу, приведе до зростання банківського капіталу, і, як наслідок, прибутку. Однак в Україні розвиток співпраці банківських установ з НПФ не набрав широкого поширення, але має хорошу перспективу. Серед варіантів співпраці комерційних банків України з НПФ можна виділити: 1) відкриття депозитних пенсійних рахунків; 2) розміщення в банках вільних коштів НПФ на поточних рахунках; 3) виконання банками функцій депозитарного зберігача цінних паперів НПФ. Активи НПФ в Україні здебільшого розміщуються на банківських депозитах: у 2007 році частка активів НПФ на банківських депозитах склала 40%, що продемонстровано в таблиці 1.

Таблиця 1– Структура активів НПФ України у 2007 році [8]

Активи НПФ	Розміщення інвестицій, млн.грн	Частка розміщених інвестицій, % від інвестиційного портфелю	Встановлені нормативи за законодавством, % від загальної вартості пенсійних активів
Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати	108,4	40	40
Придбання або додаткове інвестування в цінні папери, доходи за якими гарантовано КМУ	3,6	1,3	50
Придбання або додаткове інвестування в цінні папери АРК та облігації місцевих позик	4,1	1,5	20
Придбання облігацій українських емітентів	66,8	24,6	40
Придбання акцій українських емітентів	70260	25,95	40
Придбання цінних паперів іноземних емітентів	0	0	20
Придбання іпотечних цінних паперів	0,7	0,25	40
Інвестування в об'єкти нерухомості	2,4	0,9	10
Інвестування в банківські метали	7,6	2,8	10
Інвестування в інші активи	7,4	2,7	5

Слід зауважити, що для НПФ в Україні притаманний великий рівень інвестування пенсійних активів в банківські депозити та низькій – в державні боргові цінні папери. Тенденція розміщення коштів керуючими активами на депозитах в банках пов'язана, по-перше, з позицією компанії з управління активами (КУА) НПФ мінімізувати ризики, а по-друге, з нестабільністю ситуації на фондовому ринку та ринку державних цінних паперів. Враховуючи, що частка депозитів в активах НПФ в 2008 році зросла до 52%, деякі КУА НПФ не виконали нормативи диверсифікації активів. З одного боку, для банківських установ, це позитивний момент для акумуляції додаткових грошових коштів, але, якщо уявити ситуацію, що всі кошти НПФ розміщені в банківських інструментах, то пул активів пенсійних фондів буде однаковий з банківським.

Для здійснення депозитарної діяльності як зберігача НПФ отримали ліцензію 245 комерційних банків, але тільки 65 працюють в цьому напрямі (заклучили договори та мають активи НПФ). І тільки 37 банків є зберігачами НПФ. При цьому 3 банки, серед яких Укрексімбанк, Райфайзенбанк Аваль, Ощадбанк, виконують роль як банків-зберігачів ресурсів НПФ, так і контролюють деякі функції НПФ: відстежують рішення адміністраторів та КУА і запобігають можливим порушенням в управлінні коштами пенсійних фондів.

З часу прийняття Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” кількість НПФ зросла від 29 в 2004 р. до 101 станом на 1 червня 2008 року, а активи зросли з 46,1 млн. грн. в 2005 р. до 330 млн. грн. в 2008 р. Таким чином, має місце позитивна динаміка розвитку послуг НПФ, але з метою реалізації стратегічних завдань покращення інвестиційного клімату в Україні, економіка потребує такі довгострокові грошові кошти, які залучаються пенсійними фондами. Нажаль, сьогодні внаслідок ризикованості багатьох фінансових інструментів, НПФ не поспішають співпрацювати з іншими посередниками на інвестиційному ринку, обмежуючися лише взаємодією з банківськими установами.

IV. Висновки. З метою стимулювання активізації взаємовигідної співпраці між банками та НПФ, держава повинна створити цілий ряд умов, зокрема: реалізувати державну пенсійну реформу; створити трирівневу пенсійну систему;

створення нормативно-правових засад для формування корпоративних та відкритих пенсійних фондів банками; стимулювання довіри к НПФ через розвинуту ділерську мережу комерційних банків; підвищення ролі банків в забезпечення надійності НПФ тощо. Банківська система має стати опорою довіри майбутніх та нинішніх пенсіонерів, тому надійність банківської системи та створення взаємних форм співпраці банків і НПФ буде сприяти підвищенню довіри до системи НПФ. Стимулювання розвитку НПФ має як економічний ефект в вигляді накопичення та залучення довгострокового капіталу в інвестиційну сферу, так і соціальний аспект – підвищення матеріального рівня людей пенсійного віку і забезпечення соціальної гарантії для пенсіонерів.

Література.

1. Пересада А. А. Фінансові інвестиції: підручник / А. А. Пересада, Ю. М. Коваленко. – К. : КНЕУ, 2006. – 728 с.
2. Луців Б. Банківська складова в економічному зростанні України / Б. Луців // Світ фінансів. – 2007. – Випуск 1 (10), березень. – С. 60-66.
3. Вовчак О. Теоретичні аспекти дослідження банківських інвестицій / О. Вовчак // Вища школа. – 2008. - № 3. – С. 24-39.
4. Ватаманюк З. Г. Розвиток інституційного інвестування / З. Г. Ватаманюк, Т. М. Кушнір // Фінанси України. – 2007. - № 3. – С. 124-131.
5. Смоляр Ю. О. Особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів: зарубіжний досвід і вітчизняна практика / О. Ю. Смоляр, Г. М. Терещенко // Фінанси України. – 2008. - № 3. – С. 30-39.
6. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV // Збірник систематизованого законодавства. – 2007. - Випуск 4. - Квітень.- С. 166-173.
7. Лазаревский А. А. Велика Британія пенсiонной системою / А. А. Лазаревский // Финансы и кредит. – 2002. - №3. – С. 18-20.
8. Григоренко Є. Як у нас розвиваються недержавні пенсійні фонди / Є. Григоренко // Україна BUSINESS. – 2008. - № 12-13. – С. 3-5.